

ДО ПИТАННЯ ПРО АГРАРНУ ПОЛІТИКУ УРЯДІВ МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ СТОСОВНО ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

У міжвоєнний період Польща належала до країн з високим відсотком національних меншостей. Виходячи з даних перепису 1931 р. та враховуючи результати досліджень, проведених українськими істориками, можна твердити, що лише на території Західної Волині та Східної Галичини проживало 4750 тис. українців, тобто 62,17% тамтешнього населення¹. Загалом у Польщі налічувалося понад 5,5 млн. українців, або близько 17% населення держави². Це була найчисленніша група серед національних меншостей. Чотири воеводства Західної України — Львівське, Тернопільське, Станіславське, Волинське, що входили до складу Польської держави, разом складали 25% території і майже 28% населення країни. Правове становище української меншості (як й інших меншостей) в Польщі визначали конституція 1921 року (ст. 88, 95, 96, 99-111, 113, 115), розпорядження місцевих властей і умови міжнародної системи захисту національних меншостей.

Східні воеводства були загалом сільськогосподарськими. Близько 75% українського населення становили селяни, 10% — сільськогосподарські робітники. Переважали малоземельні та безземельні селяни. За даними офіційної статистики, у 1921 р. на території Західної України налічувалося 538245 карликових господарств (розміром до 2 га), що становило 48,4% загальної кількості господарств. Дрібних земельних наділів (3-5 га) було 32,6%³. На становище селянства впливав і низький рівень сільськогосподарської культури. Знаряддя праці були технічно застарілими, часто використовувалося дерев'яне рало і соха, характерною була відсутність тягової сили — 44% господарств не мали коней, 26% володіли лише одним конем, 16% не мали корів, а 55,8% мали по одній корові⁴. Важким тягарем на плечі трудівників села лягли воєнні руйнування, половина з яких припадала саме на ці терени.

Польська політика в українському питанні у 1920-1923 рр. зосереджувалася навколо проблеми юридичного визнання Антантою східного кордону, оскільки фактично уже була здійснена анексія західноукраїнських земель. Для отримання санкції Антанти політичні кола Польської Республіки обрали тактику доконаних фактів, тобто форсованої уніфікації національних окраїн держави. В основу політики урядових кіл щодо національних меншостей лягла концепція Національно-демократичної партії (з 1928 р. офіційна назва партії — Національна партія [Стронніцтво народове — СН]). Її програмним гаслом була колонізація східних територій держави шляхом поступової асиміляції слов'янських меншостей. Прихильники СН, враховуючи факт перебування протягом тривалого часу українських галицьких земель у складі шляхетської Речі Посполитої, вважали його достатнім аргументом, аби виправдовувати історичне право поляків на володіння ними. Знайшлося й обґрунтування на це морального права, зокрема, у твердженні про першість, вищість польської культури щодо культур національних меншостей⁵. Головний теоретик СН Роман Дмовський стверджував, що українець не має ні почуття тієї "політичної індивідуальності", яка може розвинути тільки в разі існування держави протягом століть, ні чіткого усвідомлення своїх відрубних політичних

¹ Макарчук С.А. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западно-украинских землях в период империализма. Львов, 1983. С. 148.

² Торжество историчної справедливості. Львів, 1968. С. 411.

³ Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 r. Gospodarstwa wiejskie. Województwa wschodnie. Warszawa, 1926. S. 3; Województwa południowe. Warszawa, 1927. S. 5.

⁴ Kwartalnik Statystyczny. Warszawa, 1928. T. 5. S. 650-651.

⁵ Giertych J. O program polityki kresowej. Warszawa, 1932.

інтересів, ні навіть уявлення, як повинна та самостійна Україна виглядати, його гасло щодо неї — то, "властиво, фраза, якій життя не дало змісту і яка постала через наслідування інших"⁶.

Одним із завдань економічної політики Польщі стало встановлення кількісного співвідношення польського населення до непольського на східних теренах держави. З одного боку, уряд прагнув вирішити проблему аграрного перенаселення на власне польській території, а з іншого — посилити економічний та політичний вплив на західноукраїнських землях. Саме колонізація мала служити одним із методів цієї політики. Польські осадники повинні були створити підставу польського панування у Східній Галичині, посилити оборону східного кордону Польської Республіки, стати соціальною та політичною опорою польської влади на західноукраїнських землях. Польські політики у виступах під час сеймових дебатів з проблеми аграрної реформи неодноразово підкреслювали, що ця реформа — справа національної ваги. Так, представник Польського Стронництва людowego "П'яст" Ян Домбський у виступі на засіданні сейму 7 липня 1919 р. наголосив, що "власне на кресах велика власність повинна бути якнайшвидше розпарцельована між польськими селянами [...]. Якщо сьогодні маємо Україну і т.п., причина цього в тому, що сьогодні деякі не розуміють національного значення сільськогосподарської реформи"⁷.

У липні 1919 р. сейм схвалив рішення про принципи проведення аграрної реформи, а через рік затвердив відповідний закон. Документи передбачали парцеляцію державних земель, понаднормової частини поміщицьких земель, занедбаних господарств та ін. Причому, коли в центральних воєводствах норма землі, що не підлягала примусовому викупу, становила 60-180 га, то для східних, а саме там, "де цього вимагатиме інтерес держави", цифра була піднесена до 400 га⁸. Протягом першого періоду колонізації (14 вересня 1919 р. — 30 червня 1920 р.) на 69 тис. га землі Східної Галичини було поселено 12 тис. польських родин, або близько 60 тис. осіб, з етнографічної Польщі⁹.

Правовою основою військового осадництва стали два закони від 17 грудня 1920 р. Вони передбачали, зокрема, заселення військовими колоністами земель Волинського воєводства і передачу в безоплатне користування до 45 га землі колишнім воїнам, котрі відзначилися у польсько-українській та польсько-радянській війнах. Ці новостворені господарства не можна було ні продавати, ні передавати іншим особам без дозволу уряду протягом 25 років¹⁰. Згідно з рішеннями Ради Міністрів від 23 березня 1921 р. і 26 квітня 1922 р., був створений фонд допомоги військовим осадникам¹¹. Щоправда інфляція знецінила його. Щорічно виділялись різні суми для допомоги осадникам, однак вони були недостатніми для забезпечення умов нормальної праці на землі.

Отже, базуючись на законах, які, беручи до уваги час їх схвалення, не мали бути застосовані у Східній Галичині, в сільській місцевості Західної України насаджувалася мережа господарств польських цивільних та військових осадників. На тому що "закон про аграрну реформу не підходить" до "умов Східної Малопольщі", а його "проведення там вважалось б таким, що суперечить міжнародним постановам", наголошував у 1921 р. дослідник економічної та соціальної історії Польщі, тодішній професор Львівського

⁶ Цит. за: Wapiński R. Narodowa Demokracja. Warszawa, Wrocław etc., 1980. S. 44.

⁷ Sprawozdanie stenograficzne z 64 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego w dniu 7 lipca 1919 r. Warszawa, 1919. S. 20.

⁸ Uchwała Sejmu Ustawodawczego z dnia 10 lipca 1919 r. w przedmiocie zasad reformy rolnej / Reforma rolna. Kraków, Warszawa, 1939. S. 5.

⁹ Павликовський Ю. Земельна справа у Східній Галичині (короткий історичний і економічний огляд земельного питання та сучасний його стан). Львів, 1922. С. 15.

¹⁰ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (далі — DURP). Warszawa, 1921. T. 1. S. 40-41.

¹¹ Studnicki W. Ziemie wschodnie. Stan gospodarczy i widoki rozwoju. Warszawa, 1929. S. 72.

університету Францішек Буяк¹². Президент ЗУНР Євген Петрушевич у ноті до Верховної ради Антанти від 4 грудня 1920 р. зауважив, що в разі продовження польським урядом колонізаційної політики "перед автохтонним селянством Східної Галичини стоїть марево повільної, голодової смерті"¹³. Тому уряд ЗУНР звернувся з наступними проханнями до цієї Ради: 1) заборонити застосування польських земельних законів і розпоряджень на території Східної Галичини; 2) визнати всі акти купівлі-продажу землі у Східній Галичині, укладені польською окупаційною владою, недійсними¹⁴.

Однак події на той час розвивалися не на користь українців. Польща здобула переваги у польсько-радянській війні, що безумовно не могло не вплинути на майбутнє рішення Верховної ради Антанти. До січня 1923 р., що знаменував завершення другого етапу колонізації, на східних землях Польської Республіки оселилося 16 тис. польських родин, які прибули з Західної Галичини, приваблені сюди вигідними умовами, значними державними кредитами та іншими пільгами, що надавалися полякам у ході колонізації "східних окраїн".

У лютому 1923 р. Константи Сроковський — публіцист, історик за фахом, один з організаторів Польської демократичної партії в Галичині, на той час член уряду — отримав завдання від тодішнього прем'єра Владислава Сікорського подати звіт про ситуацію "на східних кресах". Прем'єр планував на його основі виробити стійку програму політичної уряду щодо меншостей, які населяли вказані території. К. Сроковський здійснив поїздку по східних воєводствах у безрези-квітні, вивчаючи стан справ на місці. К. Сроковський дійшов висновку, що слов'янські меншості "на кресах" пригноблюються національно і знищуються економічно. У звіті він відзначав, що всі великі держави у національній політиці застосовують поєднання двох методів: ліберального та уніфікаційного і при цьому діє правило компенсації (за завдані втрати). Якщо держава прагне досягти хоча б формального визнання з боку меншостей, що її населяють, то повинна виконувати це правило. Щодо польських урядових кіл, то, як підкреслював К. Сроковський, вони намагаються створити новий тип політики для національних меншостей, який "полягає у принципі уніфікації і національного утиску без застосування будь-яких компенсацій у сфері матеріальних благ"¹⁵. К. Сроковський встиг подати свій звіт прем'єрові В. Сікорському за кілька днів до його відставки. Як стверджує сам автор, подальша доля звіту невідома.

З 1923 р. польський уряд почав враховувати настрої українського населення на селі. Так, 24 березня 1923 р. сейм ухвалив тимчасово припинити військове осадництво, а 20 червня наступного року — закон, що давав право купувати землю на "кресах" не тільки полякам, а й особам інших національностей, за умови, що вони "не були покарані за злочини перед польською державою"¹⁶. У результаті землю на південно-східних територіях Польщі придбали 75% поляків і 25% українців¹⁷.

Через відсутність належної фінансової урядової допомоги новоствореним господарствам з 1924 р. загальмувалася військова колонізація. Польські економісти швидко переконалися, що військове осадництво не дає бажаних економічних і політичних результатів. Давалися взнаки нефаховість колишніх військових,

¹² *Bujak F. Uwagi krytyczne o naszej reformie rolnej*. Warszawa, 1921. S. 29.

¹³ Нота уряду Західної України до Найвищої Ради в справі польської колонізації Східної Галичини. Женева, 4 грудня 1920 р. // *Польська колонізація Східної Галичини*. Відень, 1921. С. 16.

¹⁴ Там само. С. 17.

¹⁵ *Srokowski K. Sprawa narodowościowa na kresach wschodnich*. Kraków, 1924. S. 52-56.

¹⁶ Єдність трудящих Західної України і Польщі у революційній боротьбі. Львів, 1979. С. 150.

¹⁷ *Madajczyk Cz. Burżuazyjno-obszarnicza reforma rolna w Polsce (1918-1939)*. Warszawa, 1956. S. 217, 268-269.

відсутність або недостатність інвентаря, технічних засобів¹⁸.

Схвалений 28 грудня 1925 р. сеймом закон про аграрну реформу передбачав продовження політики осадництва "на кресах". Вона мала і надалі становити складову частину економічної політики Польщі. Загалом протягом 1919-1929 рр. в Західній Україні було створено понад 77 тис. господарств польських селян, котрі заволоділи понад 600 тис. га землі¹⁹. За умов земельного голоду в краю така політика могла призвести лише, з одного боку, до погіршення становища корінного населення Східної Галичини, яка була головним осередком концентрації цивільних осадників, з іншого — до загострення національних відносин. Не могла послабити напруженості заохочувана польськими урядами еміграція звідси малоземельного та безземельного селянства. Так, щорічна еміграція з території Тернопільського воєводства становила близько 2-2,5 тис. осіб²⁰.

Вінценти Вітос, одна з головних фігур у політичній історії міжвоєнної Польщі, після відвідин "Східної Малопольщі" в 1927 р. зазначав, що в цьому краю українське населення не лише становить значну більшість, а йому також притаманна висока національна свідомість, політичний досвід і почуття "ненависті до всього польського, поглиблене ще недавніми битвами, що проводились під гаслом державної самостійності і звільнення від польського панування". Реально оцінюючи ситуацію, він дійшов висновку, що є тільки два шляхи виходу: приготуватися в перспективі до втрати краю або зважитися на політику, яка втримає його при Польській державі²¹.

Проте ні за часів диктатури Юзефа Пілсудського, ні пізніше не проводилась інша політика щодо національних меншостей, окрім пропагованої Р.Дмовським. Цією політикою була створена ситуація, якої боявся Ю.Пілсудський, коли у грудні 1918 р. писав: "Ні за що у світі я не бажав би, щоб Польща володіла великими просторами з вороже настроєним населенням"²². Однак ці побоювання стали реальністю.

Українське громадянство з кожним роком посилювало опір офіційній політиці польських урядів. Провідною силою українського національного руху стало Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), яке очолило легальну опозицію режимові. Здобувши ряд депутатських місць у сеймі та сенаті 1928 р., УНДО активізувало свої виступи проти польської політики щодо Західної України. Поряд з існуванням легальної опозиції, в українському політичному русі виникло об'єднання нелегальне — Організація українських націоналістів (ОУН), яка висувала радикальну програму боротьби з окупаційною владою. Основним засобом протидії колонізаторській політиці Польської держави ОУН вважала акції терору і саботажів.

Українсько-польські суперечності поглиблювалися в міру загострення внутрішньополітичної ситуації у країні, досягнувши особливого напруження в роки світової економічної кризи. Влітку і восени 1930 р. по території Західної України прокотилася хвиля підпалів польських маєтків, акцій саботажу. Основна їх частина була здійснена ОУН²³. Організацією протестаційно-саботажної кампанії керівництво ОУН мало на меті підірвати престиж Польської держави як перед українським населенням, так і на міжнародній арені, загальмувати процес польської колонізації українських земель, заманіфестувати появу ОУН.

¹⁸ *Studnicki W* W sprawie osadnictwa żołnierskiego na ziemiach wschodnich. Warszawa, [bez roku wyd.]. S. 3, 11.

¹⁹ *Landau Z., Tomaszewski J* Gospodarka Polski międzywojennej. Warszawa, 1967. T. 1. S. 167.

²⁰ Державний архів Тернопільської області (далі — ДАГО), ф. 231 (Тернопільське воєводське управління), оп. 6, спр. 1750, арк. 13.

²¹ *Witos W*. Wybór pism i mów. Z podobizną autora, przedmową, objaśnieniami i bibliografią. Lwów, 1939. S. 237-238, 241.

²² Цит. за: *Pobóg-Malinowski W*. Najnowsza historia polityczna Polski. Gdańsk, 1990. T. 2. S. 225.

²³ *Шаагуляк М*. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХХ ст. // Записки НТШ. Львів, 1991. Т. ССХХІІ. С. 118.

З метою придушити зростаючий український національний рух урядові кола в 1930 р. провели каральні акції на українських землях, які отримали назву "паціфікації" ("умиротворення"). Кількасот каральних експедицій вчинили погроми близько 800 населених пунктів у 450 гмінах Східної Галичини²⁴. Як зазначалось у звіті повітової поліції Тернопільського воєводства, "в місцевостях, через які пройшла хвиля паціфікації, українське життя, як політичне, так і культурне, завмерло"²⁵.

Український парламентський клуб у сеймі в січні 1931 р. звернувся до останнього з вимогою в якнайкоротший термін розглянути факти зловживань, здійснених урядовими особами, встановити розміри завданої шкоди з метою її подальшого відшкодування, покарати винних²⁶. Через місяць заява подібного змісту була спрямована міністром військових справ Польщі. У ній вказувались конкретні факти зловживань військовиків у Бучацькому та Підгаєцькому повітах Тернопільського воєводства у жовтні 1930 р. Зокрема, наголошувалося, що під час так званої паціфікації масово знищувались українські освітні та громадські організації, а українське населення піддавалось всякого роду тілесним покаранням²⁷.

У сенаті відбулася гостра дискусія з приводу вимоги Українського клубу. Сенатор Іван Макух, лідер Української соціалістично-радикальної партії, відзначив у своїй промові, що правлячі кола Польщі протягом тривалого часу виношували плани паціфікації українського населення, до чого неодноразово закликала й урядова преса, а хвиля підпалів стала зручним моментом для початку запланованої акції. Сенатор зауважив, що не менша кількість пожеж, які в цей час були характерним явищем для всієї Польщі, спостерігалася, зокрема, на Помор'ї, проте там уряд не вважав за необхідне застосувати силу. Метою паціфікації, як підкреслив І.Макух, було залякати і знищити активних діячів українського національного руху і тим самим "зламати" українців²⁸.

Польсько-українське порозуміння, що могло стати реальністю в середині 30-х років, так і не відбулося. Однією з перешкод на його шляху стала невирішеність аграрного питання. Загал польського громадянства продовжував висловлюватися за посилену колонізацію українських земель. Однак звучали і критичні думки щодо доцільності такої політики. Так, у жовтні 1936 р. в інтерв'ю газеті "Бунт Млодих" колишній прем'єр Польщі Владислав Грабський підкреслював, що колонізаційна акція на східних теренах Польської держави є безрезультатною, перш за все через "перенаселеність цієї частини краю"; по-друге, тому, що прибулий колонізаційний елемент переважно бідний, а звідси невдоволений і непевний свого становища в майбутньому через вороже ставлення місцевого населення. Цей елемент потребуватиме постійної допомоги від уряду, але останній не зможе її надавати. Тому при першій нагоді, на що вказувала практика, польські колоністи продадуть придбану землю місцевому селянинові. Крім того, як відзначав В.Грабський, невдоволення і українських, і польських селян може загрожувати "полівінням" мас, зваживши на сусідство "з колективістською державою" (СРСР)²⁹.

На ці ж проблеми вказував і відомий польський політик, граф Станіслав Лось³⁰, який закликав уряд реалізувати аграрну реформу, керуючись наступними

²⁴ Сель-Роб. 1930. 12 жовтня; Сила. 1930. 2 листопада.

²⁵ ДАТО, ф. 282 (Підгаєцька повітова команда державної поліції Тернопільського воєводства), оп. 1, спр. 1056, арк. 1.

²⁶ Sejm RP. Okres III. Warszawa, 1931. Druki. № 65.

²⁷ Ibid. № 26.

²⁸ Senat RP. Okres III. Sprawozdanie stenograficzne z 6 posiedzenia Senatu RP Warszawa, 1931. S. 59.

²⁹ Rozmowa z Władysławem Grabskim // Bunt Młodych. 1936. 10 października. S. 45.

³⁰ Про політичну діяльність С.Лося див: *Защільняк Л.* Українсько-польське порозуміння 1935 р. (за матеріалами архіву Я.С.Лося) // Проблеми слов'янознавства. Львів, 1996. Вип. 48. С. 62-72.

чинниками: 1) реальним станом речей; 2) справедливістю; 3) здоровим глуздом. На думку С.Лося, у разі ігнорування цих чинників значно загостряться "національна та соціальна проблеми на селі". "Політика рятування польської землі, — наголошував С.Лось, — сформулила маловідомий до цього часу в Польщі тип селянина — гандляра землею"³¹. Ідеться про продаж землі, придбаної поляками-колоністами за дешеvu ціну, українським селянам по значно вищих цінах.

Неодноразові подальші звернення ЦК УНДО та Українського парламентського клубу до польського уряду із закликом припинити аграрну колонізацію Східної Галичини залишилися без уваги³². Навпаки, 1 жовтня 1936 р. був оголошений перелік маєтків у "Східній Малополющі", що підлягали примусовій парцеляції. У зв'язку з таким рішенням УНДО розпочала антиколонізаційну акцію скликанням 15 жовтня великого протестаційного мітингу у Львові. На ньому з доповіддю про колонізацію українських земель виступив один з лідерів УНДО Юліан Павликовський. Він наголосив на неправомірності дій польських урядів, держави, яка "власним законом з 26.09.1922 р. про галицьке самоврядування виразно заявила", що ні вона, ні жодна правова установа "на території, зокрема, галицькій, не буде провадити колонізацій"³³. Учасники мітингу схвалили низку резолюцій, які вимагали: 1) парцеляції на користь місцевого сільського населення; 2) скасування інструкції про непродаж землі особам української національності та передачу її в руки колоністів, 3) припинення дотацій на військову та цивільну колонізацію та ін. При цьому підкреслювалося, що аграрні справи українських земель повинен урегулювати галицько-волинський сейм автономної української території в Польщі³⁴. Мітинг став поштовхом до поширення протестаційних заходів на всій території Східної Галичини. З 15 жовтня до 1 січня 1937 р., за підрахунками партійної преси УНДО, відбулося близько 200 мітингів. Найбільша їх кількість спостерігалась у Тернопільському воеводстві. На мітингах схвалювалися резолюції антиколонізаційного змісту, вимагалось надати самоврядування тощо³⁵.

Враховуючи настрої мас, керівництво УНДО висунуло низку вимог, що мали на меті покращити матеріальне становище українського народу. Вони були сформульовані у промові посла Василя Мудрого 6 грудня 1936 р. на пленарному засіданні сейму. В.Мудрий вимагав негайно вирішити і врегулювати ряд питань, зокрема, нормалізувати парцеляцію в Західній Україні, з огляду на "великий земельний голод" у цьому регіоні припинити дальший вплив колоністів³⁶.

Гострим спротивом зустріла українська громадськість проект закону про обмеження обороту нерухомого майна, утвореного або збільшеного в результаті парцеляції³⁷. Закон створював широкі можливості для втрати українським селянством придбаних земельних ділянок, оскільки головною метою урядового проекту було відчуження карликових господарств, які "стали осередком суспільної та політичної нестабільності", тоді як заможні господарства розцінювались як "опора суспільного порядку"³⁸. 30 листопада 1936 р. Рада Міністрів ухвалила законопроект;

³¹ Łoś S. Reforma rolna na południowym wschodzie // Bunt Młodych. 1936. 10 kwietnia. S. 6-7.

³² Українські вісті. 1936. 18 липня, 26 вересня.

³³ Павликовський Ю. За землю Батьківщини. Львів, 1936. С. 8.

³⁴ Там само. С. 39-40; Резолюції в земельних справах // За рідну землю. Львів, 1936. С. 68-70; Mniejszości narodowe w Polsce. Materiały i dokumenty // Sprawy narodowościowe. Warszawa, 1936. № 6. S. 611-612.

³⁵ Діло. 1936. 4 жовтня, 19 листопада.

³⁶ Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Ministerstwo spraw wewnętrznych, sygn. 963, s. 29.

³⁷ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДА України у Львові), ф. 344 (Українське національно-демократичне об'єднання), оп. 1, спр. 526, арк. 11-12; Діло. 1936. 26 листопада.

³⁸ Wieś Polska. 1938. 19 czerwca.

який у другій половині грудня було винесено на розгляд сейму³⁹. Як відзначала українська преса, його схвалення мало привести "до вигнання кілька десятків тисяч родин з їх ґрунтів, які вони купили, за які чесно заплатили"⁴⁰. На засіданнях сейму розгорілася гостра дискусія між українськими та польськими послами. Останні вказували на необхідність при парцеляції здійснювати передачу землі у галицьких воеводствах полякам. Український посол Володимир Целевич у промові, виголошений на пленарному засіданні сейму 19 лютого 1937 р., зауважив, що перехід землі у власність нової групи польських осадників (20 тис. родин) не матиме ніякого значення для оборони держави, збільшить відсоток польського населення у деяких воеводствах щонайбільше на 2-3%. Поза тим, підкреслив В.Целевич, такий крок вороже настроїть до держави мільйонні маси сільського населення⁴¹.

Негативні наслідки нової хвилі колонізації усвідомлювала й значна частина польських політиків, про що свідчать публікації в часописах "Кур'єр Варшавський", "Час". Зокрема, "Час" зазначав, що витіснення українського населення за допомогою колонізаційної акції є неможливим, а спроба в цьому напрямі викличе протидію у нього, через що умови життя поляків-осадників стануть нестерпними, а їх колонії рано чи пізно перейдуть до українських власників⁴². Навіть часопис СН "Кур'єр Варшавський" підкреслював, що "колонізація на українських землях є дуже і дуже небезпечним експериментом, що загрожує і буде загрозовувати оборонній силі держави"⁴³.

Український парламентський клуб домігся внесення в проект двох принципових положень: 1) закон не буде стосуватися господарів землі, які відкупили її у колоністів; 2) закон застосовуватиметься лише до господарств, утворених в результаті сусідської парцеляції⁴⁴.

Певні надії на позитивні зміни українські політичні кола пов'язували з відвіданням південно-східних воеводств країни міністром внутрішніх справ Мар'яном Косьцялковським у липні 1937 р. Ще займаючи посаду прем'єра уряду, на засіданні сейму в лютому 1936 р. у промові, присвяченій проблемам внутрішньополітичного розвитку Польщі, М.Косьцялковський підкреслював, що неповага до звичаїв, мови чи віросповідання інших національностей, зокрема, порушення їх засобами примусу, викликає природний опір, тим самим ускладнює акцію, що має на меті "ubywatelnienie" мас⁴⁵. З його іменем українські політичні сили пов'язували ліберальний напрям у національній політиці Польської Республіки⁴⁶. Песимістичні настрої серед української спільноти помибилися у зв'язку зі зміною прем'єра. Однак надії знову відродились під час загальної поїздки М.Косьцялковського. Коментуючи її, газета "Діло" зазначала, що міністр наочно зможе переконатися у перенаселеності та пауперизації українського села, наявності значної кількості карликових господарств і це мусить утвердити його в думці, що Східна Галичина не може бути територією колонізації та осадництва. При цьому газета зауважувала, що часткове оздоровлення аграрних відносин може настати лише після переходу землі в руки місцевого малоземельного і безземельного селянина⁴⁷. Щоправда, міністра більшою мірою цікавила ця територія з огляду на заплановане урядом будівництво Центрального

³⁹ Дло. 1936. 25 листопада.

⁴⁰ Sprawozdanie stenograficzne z 31 posiedzenia w dniu 15 grudnia 1936 r. Warszawa, 1936. S. 21.

⁴¹ Sprawozdanie stenograficzne z 42 posiedzenia w dniu 19 lutego 1937 r. Warszawa, 1937. S. 109.

⁴² Czas. 1937. 25 lutego.

⁴³ ЦДІА України у Львові, ф. 344, оп. 1, спр. 534, арк. 3.

⁴⁴ Там само. Спр. 526, арк. 2-5.

⁴⁵ Mniejszości narodowe w Polsce. Materiały i dokumenty // Sprawy narodowościowe. Warszawa, 1936. № 1-2. S. 58.

⁴⁶ Дло. 1936. 17 травня.

⁴⁷ Там само. 1937. 23 липня.

промислового округу, яке зачіпало і західну частину Львівського воєводства.

Сподівання щодо вирішення аграрного питання на користь українських селян були марними. Навіть у період безпосередньої воєнної загрози, у 1939 р., коли польський уряд мав би головну увагу зосередити на питанні посилення обороноздатності країни, він з новою силою продовжив "акцію зміцнення польського елемента у Східній Малопольщі". На засіданнях Ради Міністрів за участю головнокомандувача збройними силами Польщі І. Ридз-Сміглого, які відбулися 25 і 28 січня 1939 р., було ухвалено, щоб до 15 лютого кожен міністр подав план ліквідації української проблеми в рамках свого відомства⁴⁸. На основі цих документів у другій половині лютого апарат Ради Міністрів розробив під грифом "цілком таємно" "Проект постанови Ради Міністрів у справі акції, що має на меті зміцнення польського елемента у Східній Малопольщі". Документ визначав засоби, які мали привести до структурно-національних змін на південно-східних теренах Польщі. Серед них: "а) сільське осадництво..., d) еміграція зовнішня, а також міграція внутрішня"⁴⁹. Як зазначалося в документі, парцеляційно-осаднича акція повинна спиратися на наступні засади: "1) для використання запасу землі, що залишився, з метою кількісного збільшення польського елемента зберігатимуться санкції, що застосовуються вже кілька років при приватній парцеляції і захищають від переходу землі в непольські руки; 2) значна частина наявного земельного запасу буде призначена на нові колонії, які заселятимуться, перш за все, польським елементом із західних повітів Львівського воєводства; ...4) створення нових польських осад повинно зосереджуватися в місцях найбільш важливих з точки зору захисту держави, а також там, де кількісне зміцнення польського елемента може дати йому перевагу над непольським елементом; ...6) польські осадники будуть оточені надзвичайно турботливою опікою з боку держави і суспільства у сфері культурних та економічних потреб"⁵⁰. Цей документ є доказом національної щодо українців дискримінації і свідченням ігнорування польським урядом усіх норм права власної держави та міжнародного.

Оцінюючи аграрну політику Польської держави міжвоєнного періоду, слід відзначити, що вона була спрямована на реформування аграрного устрою і призвела, в цілому, до глибоких зрушень на селі, які сприяли піднесенню загальної продуктивності сільськогосподарського виробництва, розвитку товарно-грошових відносин. Проте позитивні зміни мало торкнулися східних воєводств Польської Республіки. Урядова політика на цих теренах, що проявилася у проведенні осадницької колонізації, не вирішила проблеми аграрного перенаселення на власне польських територіях, не створила міцної опори польській владі у Західній Україні і спричинила тут загострення національних відносин. Незважаючи на розуміння значною кількістю польських політиків неправомірності та шкідливості таких заходів для інтересів держави, спротив українського населення, протягом усього міжвоєнного періоду осадницька колонізація була важливим політичним та економічним чинником національної політики Польської Республіки.

⁴⁸ *Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich. Warszawa, 1992. T. 1. S. 270.*

⁴⁹ *Projekt uchwały Rady Ministrów w sprawie akcji zmierzającej do wzmocnienia elementu polskiego w Małopolsce Wschodniej. Dokument 68 // Siwicki M. Dzieje konfliktów... T. 1. S. 294.*

⁵⁰ *Ibid. S. 311-312.*